

og (mest) fremmede personer (af kong Jan Sobieski — som Th. B. aldrig traf — hele 4), rummer kun et eneste, daarligt — og maaske ikke helt sikkert? — portræt af Th. B. v. J. Lukker man øjnene og tænker de tre bind igennem, rejser der sig heller ikke fra deres blade et tydeligt og levende billede af den »slesvigske statsmand«, for hvis skyld de er skrevne. Det er maaske haardt at skulle sige dette om en levnedsskildring fra en begavet forfatters pen. Men det er sandt. Trækkene er for spredte, og man tror ofte ikke paa deres begrundelse. Undertiden er der ogsaa ting, der ser ud som inkonsekvenser. Fr. v. J. vil naturligvis gerne gøre sin frænde saa dansk som muligt. 1704 modtes han i Zalesie i Polen med den slesvigskfødte general Brandt. »Man kan gaa ud fra, at i den fjærne galiciske Landsby har de to Mænd talt godt sønderjyds Maal med hinanden« (II, s. 41). Hvad der oplyses i bind I, s. 52—53 og 386—87 lader det imidlertid henstaa som tvivlsomt, hvor vidt Th. B. har kunnet tale godt Dansk. Tvivlen styrkes, naar man læser hans udtalelse til de svenske herrer før audiensen hos Karl XII. paa Altranstädt 17. jan. 1707: »at hans Akkreditiv var affattet paa Dansk, og at det følgelig vel var det retteste, at han ogsaa tiltalte Majestæten paa dette Sprog, selv om efter næsten syv Aars Fraværelse fra Hoffet i Kjøbenhavn hans Udtale maaske vilde lade noget tilbage at ønske« (II, s. 225). Grev Piper gav ham lov til at tale Tysk. Flere steder prises Th. B. v. J.s brevstil som »levende, undertiden funklende«, og hans lune fremhæves. Intet af de i værket citerede breve fra ham viser disse egenskaber i fremtrædende grad.

Efter den kritik, som her er rettet mod Fr. v. Jessens bog, bør det af et ærligt hjerte udtales, at man alligevel nødigt vilde undvære den. Bedst er skildringen af polske begivenheder, mennesker og egne. Man har, naar man lukker 2. bind, virkelig været i dette mærkelige land omkring Europas daværende østgrænse i et af de mest spændende tidsafsnit i dets urolige og brogede historie.

C. O. Bøggild-Andersen.

Roar Skovmand: Folkehøjskolen i Danmark 1851-1892. Studier over en Oplysningsbevægelse i det 19. Aarhundrede. (Det danske Forlag, Kbh. 1944. 497 Sider).

Det er et stort emne og en betydningsfuld side af det danske folks udvikling i nyeste tid, som højskolelærer Roar Skovmand i Askov har taget op i den bog, som han i oktober 1944 forsvarede for den filosofiske doktorgrad ved Aarhus Universitet.

Dr. Skovmand savner ikke forgængere paa dette felt. Men det er rigtigt, som han siger i sin indledning, at det hidtidige hovedværk om vor folkehøjskoles historie, Ludvig Schröders »Den nordiske Folkehøjskole« fra 1905, trods den store værdi, som denne skildring fra en af højskolens grundlæggende personligheder pen altid vil vedblive at eje, er præget af en vis ensidighed, bl. a. derved, at Schröder maatte lade sin egen indsats træde mere i baggrunden, end det var historisk rigtigt. Hertil kommer, at hans bog, i lighed med A. H. Hollmanns fortjenstfulde tyske værk om den danske folkehøjskole fra 1909, er ret summarisk. Og det store tobindsværk »Den danske Folkehøjskole gennem Tiderne«, som 1939—40 udgaves af en kreds af højskolelærere, er for den ældre tids vedkommende lidet selvstændigt.

I modsætning til de nævnte arbejder er dr. Skovmands fremstilling bygget paa et flittigt og omfattende studium af det meste af det bevarede kildemateriale, baade det trykte — herunder Rigsdagstidende, dagspressen og tidsskriftliteraturen — og det utrykte — herunder højskoletilsynets og skolernes indberetninger til undervisningsministeriet, finansudvalgets og partiet Venstres forhandlingsprotokoller og en lang række privatarkiver efter førende højskolemænd og andre til højskolen knyttede personligheder. Han skildrer ikke blot de enkelte vigtigere skolers oprettelse, udvikling og særpræg gennem det første halve aarhundrede, men ogsaa samspillet og samarbejdet mellem dem, regeringens og rigsdagens holdning over for skolerne, deres stilling og forhold under de politiske brydninger, deres standpunkttagen til 1870'ernes literære gennembrud og endnu mere. Værdifuld ny kundskab giver ogsaa de omhyggelige, overvejende paa hidtil unyttet materiale byggede statistiker over højskoleelevernes antal og sociale og lokale herkomst, over lærernes uddannelse og over benyttede lærebøger. Man kan ganske vist ikke sige, at bogen fremsætter og begrunder betydningsfulde ny theses og synspunkter. Den tilfredsstillende altsaa ikke fuldt de krav, som af nogle stilles til en dansk disputats. Dens fremstilling har overvejende et fortællende, ikke et argumenterende præg. Men den vidner om god historisk-videnskabelig skoling og giver paa saa mange punkter ny paalidelig viden om den danske højskolebevægelse og dens mænd og problemer, at Aarhus Universitet med god samvittighed har tildelt den lærde forfatter doktorgraden.

Der kan naturligvis være forskellige meninger om, hvordan den danske højskoles historie bør skrives. Man kan give dr. Skovmand ret i, at en forfatter maa afgrænse sit emne, og gaa med til, at han har undladt at gøre nærmere rede for højskolebevægelsens

forudsætninger i oplysningstidens reformiver og Grundtvigs forfatterskab, for dens forhold til nationalitetskampen i Sønderjylland og til højskolebevægelsen i de andre nordiske lande og for den lingske gymnastiks og forskellige praktiske fags rolle i undervisningen. Ikke blot som et såvn, men som en mangel føles det imidlertid, at der gives saa forholdsvis lidt i systematisk udrørende form om højskolens idéverden og om brydningerne inden for denne, om synet paa det menneskelige, det folkelige og det kristelige i grundtvigsk forstand og om dette syns skiften gennem tiderne. Det er nok saa meget højskolens *ydre* som dens *indre* historie, man lærer om i bogen. Men den indre historie — »aandens historie«, for at tale grundtvigsk — er nu, trods al den store nytte, vi har af at kende rammer, organisation og arbejdsformer, den mest spændende, hvor talen er om en skoleretning eller enhver anden i første linie aandsbaaren foreteelse. Der er i øvrigt træk, som viser, at forfatteren ikke savner evner i saa henseende. Men disse evner er endnu ikke fuldt udfoldede. Noget lignende gælder for resten hans menneskeforstaaelse og menneskeskildring.

Med den nævnte begrænsning maa dr. Skovmand siges i det hele forsvarligt at have udnyttet det store kildestof, han har gennempløjet. Paa punkter har han dog undladt at stille spørgsmaal, som det var naturligt at rejse.

Han omtaler saaledes (s. 21) Rasmus Sørensen's »Indbydelsesforslag« fra febr. 1843 om oprettelse af »en Underviisningsanstalt for voxne Bønderkarle« og siger (s. 23, n. 16, med brev fra Rs. Sørensen til grev F. M. Knuth af 1. marts 1843 som kilde), at Sørensen først senere s. a. af den tysksindede stænderdeputerede Andr. Petersen i Dalby ved Kolding hørte om den ny tyske bondeskole i Rendsborg. »Fædrelandet« havde imidlertid allerede 20. jan. 1841 en notits om de holstenske bondeskolebestræbelser (s. 19, n. 7), der ganske vist er kortfattet, men dog giver besked om, hvilke fag der tænktes undervist i ved den holstenske »højere Bondeskole«. Og i »Dannevirke« havde »En Nordslesviger« 6. febr. 1841 ret udførligt omtalt syndikus Klenzes aabne skrivelse »til Stænderrepræsentanterne for Holsten og Slesvig« med krav om en højere bondeskole — et krav, som opfyldtes ved aabningen af »den højere Folkeskole i Rendsborg« 6. okt. 1842. I betragtning af de ligheder, som er til stede mellem Klenzes og Sørensen's forslag baade med hensyn til undervisningsfag, skoletid (2 aar) og skolens formaal (at opdrage bønderne til deltagelse i det kommunale og stænderske liv), er det en nærliggende formodning, at den sidstnævnte, da han udsendte sin indbydelse, ikke har været aldeles ukendt med det holstenske bondeskolearbejde.

Et andet sted (s. 32) fortælles, at der i februar 1846 til kong Christian VIII. indkom en petition om oprettelse af den højskole i Sorø, for hvilken Grundtvig havde virket, underskrevet af 108 sogneforstandere i Gl. Københavns amt. Læseren spørger sig selv, om der virkelig her kan være tale om en spontan aktion fra disse sogneforstandere — overvejende gaardmænd og større landejendomsbesiddere. En lille flig af sløret løfter Grundtvigs brev til Peter Rørdam af 30. jan. 1846, trykt i H. F. Rørdam: Peter Rørdam II, s. 35 f. — et værk, som dr. Skovmand ikke synes at kende. Grundtvig omtaler her petitionen og skriver: »Denne Ansøgning, som Busck (d. e. Gunni Busck) efter Bøndernes Forlangende har opsat, vil nu blive alle Sogneforstanderskaber tilsendt, og gjør nu ogsaa De Deres Bedste for, at saa mange som muligt slutter sig til . . .« I et følgende brev fra Rørdam til Grundtvig af 3. marts s. a. (sst. s. 37 f.) fortæller Rørdam, at han nu i et sogneforstanderskabsmøde havde underskrevet ansøgningen, og udtrykker sin undren over, at ingen andre præster — heller ikke Busck — eller bønder uden for sogneforstanderskaberne optraadte blandt underskriverne. Grundtvigs brev viser, at der forelaa en plan om en henvendelse til kongen fra alle amtets sogneforstanderskaber, og man faar unægteligt en stærk mistanke om, at hans venner har haft en haand med i spillet ved fremkomsten af den gammelkøbenhavnske petition. Blandt dennes underskrivere var i øvrigt Grundtvigs senere svoger H. R. Carlsen til Gl. Køgegaard, med hvis søstre Grundtvig allerede paa dette tidspunkt havde forbindelse.

Et spørgsmaal af lignende art rejser sig, naar dr. Skovmand (s. 28) uden kommentar nævner et 1846 til stænderforsamlingen i Viborg indsendt andragende fra 448 beboere af Gylling sogn (ved Horsens) om oprettelse af højere bondeskoler paa landet. Det er i denne forbindelse ikke uden interesse at vide, at Gyllings sognepræst fra 1841 var Hans Larsen Møller — fader til den berømteste af alle Gyllingpræster Otto Møller — der var ivrig Grundtvigianer. Føjes hertil den af dr. Skovmand givne oplysning (s. 23), at præsten Ch. la Cour i Nimtofte i dec. 1844 gik energisk ind for bondeskoletanken, faar man mere end en anelse om, at de grundtvigske præsters virken for denne tanke allerede i 1840'erne burde være fremhævet langt stærkere, end tilfældet er i hans bog.

Blandt forudsætningerne for de første bondehøjskolars opstaaen kan maaske peges paa endnu én, som dr. Skovmand fortier. Poul Ingberg skriver i sin bog »Romantikken og den danske Folkehøjskole« (s. 98) ved omtalen af de »gudelige forsamlinger« i Jylland og paa Fyn i det 19. aarh.s begyndelse: »Endnu den Dag i

Dag kan det som Regel paavises, at en Egn, der udmærker sig ved et stærkt og rigt folkeligt og kirkeligt Liv og har mange dygtige, oplyste og aandeligt og politisk vaagne Hjem, for 100 Aar siden var Hjemsted for en gudelig Vækkelse«. Dr. Skovmand nøjes med at fortælle (s. 75), at Chr. Kold i Dalby (paa Hinds-holm) fik »stærk Tilslutning fra de gudelige Forsamlingers Folk«, men undersøger i øvrigt ikke det af Engberg rejste problem med hensyn til bondeskolebevægelsens fremvæxt og udbredelse. Uldum ved Vejle, hvor Rasmus Sørensen 1848—49 gjorde det første forsøg paa at holde højskole paa kongerigsk grund, og hvor Kold 1851 begyndte en vinterskole, hørte ogsaa til de kristeligt vakte sogne.

De valgte eksempler viser, at forfatteren sikkert paa steder kunde have gravet dybere, end han har gjort. Ogsaa hans metode udæsker af og til kritiken. Han betoner f. ex. ved omtalen af Thomas Bjørnbaks afskedigelse som forstander for Smidstrup højskole efter skoledirektionens indstilling i 1866, at hans fremstilling »udelukkende (er) bygget paa absolut samtidige Kilder« (s. 166, n. 21). Han ser altsaa helt bort fra, hvad Bjørnbak meddeler om afskedigelsen i sine 10 aar senere udgivne erindringer (i »Foreningsbaandet« 1876, nr. 11—12): at man fra Højreside saa meget skævt til, at han som valgmand ved landstingsvalg i Aalborg blev beskyldt for at have været »særligt medvirkende til, at Valget gik det herskende Parti imod«, og at han som sogneraadsmlem ved et amtsraadsvalg i Hjørring bidrog til at faa tre bønder indvalgt. Det er vel sandt, at Bjørnbak i sin klage til ministeriet i 1866 ikke kommer ind paa disse sine bedrifter som Venstremand. Men hertil havde han uden tvivl sine gode grunde. Da han 1876 skrev sin afskedigelses historie, havde han sin egen skole i Fjellerad og kunde skrive nogenlunde frit fra leveren.

Problemet om samtidige og senere kilders større eller mindre vidneværdi lader sig ikke løse efter saa strengt dogmatiske linier, som unge historikere ofte tror. Dr. Skovmand er i øvrigt ikke konsekvent paa dette punkt. S. 100 anfører han som kilde til sin meddelelse om, at Kold i 1850'erne dikterede afsnit af Grundtvigs verdenshistorie for sine elever, Fr. Nygårds Koldbiografi (II, 222 ff.) — i stedet for at henvise til Kolds egen indberetning til ministeriet af 12. marts 1858, citeret af ham selv s. 73—74!

Et hovedkrav til den videnskabelige historiker er det om ubetinget retfærdighed og uhildethed i domme om fortidens mennesker og deres handlinger. Man har svært ved uden forbehold at følge dr. Skovmand, naar han omkring 1866 og for mener at kunne

konstatere »en dyb Kløft imellem Folkehøjskolerne, baade de grundtvigske og de bjørnbakske, paa den ene Side, og Bureaukraterne, Embedsmændene, Præsterne paa den anden Side« (s. 166, jvf. s. 118), og naar han — med J. A. Hansen som hovedkilde (jvf. s. 121 f.) — skriver, at »mange Embedsmænd af den gamle Skole var bange for, at Bondehøjskolerne skulde undergrave Respekten for Autoriteternes Ufejlbarlighed« (s. 118). Det er i virkeligheden overraskende, hvor velvilligt og forstaaende baade gejstlige og verdslige embedsmænd i folkehøjskolernes første par tiaar oftest stillede sig til disse ny skoler uden lærebøger, examiner og faste krav til læreruddannelse — saa helt i modstrid med Universitetets, de lærde skolers og folkeskolens traditioner. Og det er jo rigtigt, hvad A. F. Krieger sagde i Landstinget 1877 ved drøftelsen af statstilskudet til folkehøjskolerne, »om hvilke Rigsdagen ikke ved, hvorledes de udvikle sig. Det er noget saa originalt, at jeg ikke tror, at det noget andet Sted vilde kunne holde sig en saa lang Tid, som det har holdt sig hos os«. Ikke desto mindre gav Rigsdagen aar efter aar disse bevillinger med et stort Folketingsflertal. Og dette flertal omfattede de fleste af tingets medlemmer med akademisk eller højere militær uddannelse. Ved afstemningen om tilskudet paa 10.000 rdl. 17. jan. 1857 stemte eksempelvis 65 for, 14 imod (6 stemte ikke); af de 65 ja-stemmer faldt 20 paa akademikere — deriblandt 5 præster — og officerer. Ved afstemningen om forhøjelse af tilskudet med 1000 rdl. 31. jan. 1860 stemte 62 ja, deriblandt 22 akademikere og officerer, 28 nej, deriblandt 13 af de nævnte grupper. Ved afstemningen i 1871 om forhøjelse af bevillingen til fattige og begavede højskoleelever fra 6600 til 11.000 rdl. stemte 72 for og kun én imod (jvf. Skovmand, s. 224).

Dr. Skovmand gør en del ud af provsternes vrangvilje mod højskolerne i 1850'erne og 1860'erne. Optæller man imidlertid de provster og præster, som i hans bog nævnes i forbindelse med højskolespørgsmaal enten i skoledirektioner eller paa tinge, viser 13 i den nævnte forbindelse en velvillig, kun 4 en mere eller mindre fjendtlig indstilling, mens 3 ved én lejlighed kritiserer, ved en anden udtaler sig anerkendende. Høgsbro indrømmede da ogsaa i 1860 i folketinget, at provsternes hensigter var gode nok, selv om han helst var fri for deres indblanding (s. 119). Og C. C. Alberti konstaterede 1857, at modstanden mod skolerne, især fra gejstlighedens side, var ved at svinde (s. 114). Bemærkelsesværdig er i denne forbindelse Carl Plougs varme forsvar for folkehøjskolen i 1870 (s. 222) og teaterchef, oberst Fallesens lovprisning af dens vækkende indflydelse paa ungdommen i 1879 (s. 336).

Det er rigtigt, at der i 1870'erne og 1880'erne indtræder en stærkere spænding mellem mange af »de dannede« og højskolerne. Men den skyldes frem for alt den *politiske* strid, modsætningen mellem »Det forenede Venstre« og Højre. Og kernen i højskolefjendernes front var da ikke embedsmændene, de gejstlige eller verdslige, men det overvejende af godsejere prægede Landstingsflertal med den konservative fusentast prof. Henning Matzen i spidsen. Og selv i denne periode viste Estrups kultusministre Fischer og Scavenius højskolerne stor velvilje. Glemmes bør heller ikke, at statens første tilsynsmand ved folkehøjskolerne dr. Matthias Steenstrup, der saa varmt og forstaaende talte deres sag, og af hvis virksomhed dr. Skovmand giver en — i hovedsagen paa Steenstrups egne indberetninger bygget — højst læseværdig fremstilling, havde sin rod i den nationalliberale intelligens.

En af de mest betydningsfulde ejendommeligheder i dansk udvikling siden Grevefejdens store opgør er den i sammenligning med udviklingen hos en række andre europæiske folk ringe forekomst af virkeligt dybtgaaende og uforsonlige modsætninger af politisk og anden ideologisk — efterhaanden ogsaa af social — natur. Den danske højskoles historie tjener til at fremhæve denne ejendommelighed — ligesom højskolen selv i det sidste hundredaar har været en af de vigtigste brobyggere mellem klasser og aandsretninger.

Selvfølgelig er det moderne at slaa alle mulige modsætninger mennesker imellem stærkest muligt op. Men bør vi historikere her følge trop?

En hovedindvending mod dr. Skovmands bog maa utvivlsomt blive, at han ikke skifter sol og vind lige mellem højskolerne paa den ene og den gamle dannelses folk paa den anden side. Nægtes kan det ikke, at en kritisk læser ved hans skildring af højskolernes sejrige fremgang inden for det danske samfund mere end én gang mindes om Middelalderhistorikernes fremstilling af kampen mellem »Civitas Dei« og »Civitas Diaboli«. Og naar han skriver om Askovs store grundlægger Ludvig Schrøder, er aand og indstilling ikke væsensforskellig fra den, med hvilken salig Ailnoth skrev om Knud den Hellige. Schrøder var visselig en magtfuld personlighed og en skolemand af sjældne evner — derom er der vidnesbyrd nok. Men der var »troll« i ham ogsaa.

Dr. Skovmands højskolebog er blevet til en lærd disputats. Men den er skrevet paa et tidspunkt, der tillige lader den fremtræde som en jubilæumsbog i anledning af hundredaaret for den første danske højskoles, Røddingskolens, stiftelse. Maaske er det en af aarsagerne til, at forfatteren mest muligt søger at udviske

de brydninger, som den grundtvigske højskolelejr — til dens ære være det sagt — langt fra har været fri for. En anden årsag er vel den, han selv nævner ved skildringen af kampen mellem »Aser« og »Jætter«, repræsenterede ved henholdsvis Jens Nørregård og hans gæve fylking i Testrup og Lars Bjørnbak i Viby: »Den Strid, der stod mellem de to Parter, er . . . ikke blevet Historie i tilstrækkelig Grad« (s. 189). Den, der er barn af og virksom arbejder i højskolen, kan vanskeligt skildre dens indre problemer med samme ophøjede objektivitet som de historikere, der i vore dage skriver om Sokrates og sofisterne eller søger at bestemme den danske adels aandspræg i 16.—17. aarh.

Mod slutningen af sin bog spidder dr. Skovmand med harme og afsky til væggen en udtalelse i dr. Vilh. la Cours Danmarks Historie om den grundtvigske lejr efter 1870: »Man fastholdt nok sit grundtvigske Livssyn, men maatte i stærkere og stærkere Grad give »Løke« Frihed paa »Thor«s Bekostning . . . Som det grundtvigske Bibelsyn og Trossyn blev mere og mere udvandet, blev det grundtvigske Folkesyn og Historiesyn efterhaanden belempret med saa rummelig en Forstaaelse af Modpartens Argumenter, at det mistede det meste af sin Kraft« (s. 440—41). Han forsømmer imidlertid at nævne, at nært beslægtede betragtninger og domme i ældre og nyere tid er udtalt af fremtrædende mænd inden for Grundtvigianismens og højskolens kredse, mænd som Otto Møller, Skat Rørdam, Jakob Knudsen, Anders Nørsgaard, Holger Begtrup og Holger Kjær. Nørsgaard ser ulykken i »drejningen fra folkelig i humanistisk retning« og taler om »en sejlads fra dybere ind paa fladere vand«. Kuldet fra 1864 var endnu »rodfæstet i folkelighed og nytidsliv«, men det næste var »mere æstetisk end historisk-poetisk bestemt«.

Givet er det, at der her er peget paa afgørende ændringer og afgørende vanskeligheder inden for højskolen og dens gerning i vort folk i de sidste slægtled. Det gaar ikke uden videre at skyde de kritiske stemmer til side. Og problemet bliver ikke mindre derved, at beskyldningen for at sejle »paa fladere vand« rammer ikke blot den grundtvigske højskole, men vort aandsliv i almindelighed indtil de allersidste aars Ragnarok.

Endnu et stort aandshistorisk spørgsmaal affærdiger dr. Skovmand utilladeligt kort med ordene: »Den danske Folkehøjskole blev aldrig romantisk i dette Ords litterære og filosofiske Betydning. Grundtvigsk blev den derimod, især fra Midten af 1860'erne« (s. 417). Der skal ikke her gaas ind paa Poul Engbergs førnævnte interessante, men noget uklare bog »Romantikken og den danske Folkehøjskole« (1940). Problemet vanskeliggøres ved, at

»romantik« længe i Danmark har hørt til de uartige ord, og ved, at det er saa svært at naa til en klar definition af, hvad det egentlig betyder. Men monstro det vilde være helt uholdbart at betegne det, som dybest skiller mellem den grundtvigske og den bjørnbakske skole, netop som »det romantiske«. At ordet er lidet indtagende, skal i øvrigt villigt indrømmes.

En kritiker har bl. a. den pligt at kritisere. Da denne pligt nu er opfyldt med hensyn til adskilligt i dr. Skovmands højskoleværk, bør det til slut for ligevægtens skyld betones, at det trods sine mangler i det store og hele er en god og vel underbygget bog, som sikkert vil formaa at hævde en smuk stilling inden for dansk historisk litteratur. Fremstillingen er baade klar og livfuld. De mange citater af breve, indberetninger og taler burde hist og her være kortet noget ned eller deres indhold — det gælder især rigsdagsreferaterne — være gengivet paa en mere overskuelig maade. Men de bidrager som helhed til at bringe personer og milieu'er paa nærmere hold. Bogens portrætter er velvalgte og dens register fyldigt og forstandigt ordnet.

C. O. Bøggild-Andersen.

Sven Henningsen: Studier over den økonomiske Liberalismes Gennembrud i Danmark. Landhaandværket. Göteborg 1944. 354 Sider.

Sven Henningsen har kaldt sin Disputats, som han forsvarede for Doktorgraden ved Göteborgs Högskola, for »Studier over den økonomiske Liberalismes Gennembrud i Danmark« med Undertitlen »Landhaandværket«. Det er lige ved at være falsk Varebetegnelse, idet Arbejdet helt samler sig om Landhaandværkets Historie i første Halvdel af det 19. Aarhundrede, medens de øvrige Sider af den økonomiske Liberalisme praktisk talt lades uomtalt. Det fremgaar da ogsaa af Forordet, at Forfatteren først »senere« haaber ved fortsatte Studier at kunne klarlægge Næringsområdet. Hvorfor saa vildlede Læseren med Titelbladet? Man kan daarligt tænke sig, at Henningsen har ladet sig intimidere af den Lis Jacobsenske Kritik af Arups Danmarkshistorie, hvor Fruen krævede mindre Behandling af det jævne danske Folk og større Plads for »Ørnens Flugt over Havet«. Landhaandværket i sig selv er et uhyre respektabelt Emne, der i høj Grad trænger til en indgaaende Behandling.

Bogen, der er paa 322 Sider plus et udførligt Registerværk